

Kentlerin tarihi mahallelerinin ‘korunma’ macerası

Türkiye neden kentlere etkili bir koruma sağlayamıyor?

Akın Atauz

16/11/2019

Kentlerin tarihi mahallelerini gezerken, buralardaki kayıplar, çöküş ya da nitelik kayıpları, ya da tam tersi korunmuş/ korumaya çalışılmış yaklaşımlar üzerine yaptığımız tartışmayı, daha örgütlü ve kurumsal yaklaşımlar eliyle gerçekleştirilen örneklerle sürdürüelim: Burada da karşımıza görece ama tam olmayan iyileşmeler sağlanmış başarılar, bazen koruma amacının rant hırsıyla veya seçim telaşıyla kötüye kullanılması, ya da teknik ve toplumsal olarak başarısız olmuş örnekler çıkacaktır.

Kurumların genellikle bu korumayı yapmak için “kent tarihini ve kimliğini korumanın” ötesinde, siyasi ve ideolojik bir gündemi vardır. Politik olarak iş yapmış görünmek isterler, yandaşlarına haksız bir kazanç ve rant sağlamak isterler ya da geçmişle ilgili saplantılı bir iddiaları vardır vb. Ancak, çoğu kez, nesnel ve içten değildir. Bu durumu, korumayı yapan özneye ve yapma tekniklerine/biçimlerine göre ayırtılandırmamız gerekecek:

Örgütlü ya da planlı/projelendirilmiş biçimde yapılan kurumsal kentsel korumaları, birkaç başlık altında incelenebilir:

- Devlet ya da bakanlıklar (ve TOKİ) eliyle yapılanlar,
- Belediye tarafından yapılanlar,
- Üniversiteler/ bağlı kurumlar veya enstitüler tarafından yapılanlar,
- Sivil toplum tarafından yapılanlar. Bu son grubu da ikiye ayırmak olasıdır:

- lke çapında bu konuda uzmanlaşmış ve çoğu kez akademik bilgi-kurum ile işbirliği içinde çalışanlar ve meslek odalarının ilgili bölümleri/ komisyonları,
- (akademik destekten oldukça uzak, ama tarihi kesimdeki esnafın/ toplum kesiminin; yoksulların ve kiracıların güncel ekonomik sorunlarına duyarlı) yerel dernekler.

Ayrıca, kentlerdeki koruma çalışmalarını destekleyen (ya da etkileyen) iki aktörden daha bahsetmek gerekecektir. Birincisi **BM/UNESCO** veya **Avrupa Birliği** ve onlara bağlı ya da onlarla ilişkili (Europe Nostra vb.) gibi, uluslararası kuruluşlardır. Bu kurumların, tarihi kent parçalarının korunmasına, bazen mali destek, çoğu kez de teknik veya bilimsel destekler sağlaması, önemsenmelidir.

Erimtan Müzesi.

İkincisi ise, kredilendirme vb. gibi yollarla bankaların ve özel sektörün de olumlu ya da bazen (zellikle inşaatçılar, emlakçılar ve müteahhitler vb. eliyle) olumsuz katkıları dikkate alınmalıdır. Özel sektörün (daha çok “mesen” sınıfından kişilerin) korumaya olumlu katkıları, “**kentsel doku**” ölçeğinde değil de, daha çok tek yapı ya da yapı grubunun korunması biçimindedir. (Ankara’da Kale çevresinde yeni yapılan ama çevrenin tarihi dokusunun karakteristik özelliklerini/ ölçeğini ve yapı malzemesini gözetten **Erimtan Müzesi**, bu tür, ama farklı bir katkı rneği olarak düşünülebilir.) Yukarıdaki kurumların, çoğu kez ikili ya da daha fazla sayıda kurumsal işbirliği ile yaptėı koruma uygulamaları da unutulmamalıdır. Türkiye’de, bu alandaki ilklerden (ve en iyi korumalardan) biri olan **Safranbolu**, rnek verilebilir.

Devletin kentlerin tarihini korumak bakımından en önemli katkısı, kuşkusuz bu alanda geliştirdiği hukuk ve korumayla ilgili yasalardır. Türkiye, tarihi dokuya sağladığı yasal

koruma bakımından, geri kalmış ve yetersiz durumda olmasa da uygulamalar, yasanın bütün korumalarına rağmen, olumsuz olabilmektedir.

Devlet, ya da bakanlıklar ya da en korkunç olanı TOKİ eliyle yapılan koruma uygulamalarının, her zaman bir felaketle sonuçlanmadığı ve arada görece iyi örneklerin de bulunduğu (Antalya Liman Mahallesi, Ani Kültürel Peyzajı vb.) söylenebilse de, **Diyarbakır Suriçi**'nde devletin bütün zorbalığıyla yaratmaya çalıştığı **"Toledo"** düşünüldüğünde, bu yaklaşımın kentler bakımından anlamı belirmiş olacaktır.

Diyarbakır Suriçi'nde inşa edilen yeni konutlar.

Mahkemeleri de kentsel korumanın "devlet" bakımından etkili aktörlerinden biri olarak görmek olasıdır. Ancak yargı süreci, ne her zaman bağımsız ve yansız, ne de yeteri kadar güçlü olabilmektedir. Zaten uygulamadan çok uygulamaların denetimi bakımından işlevseldir.

Belediyeler ise, bazı olumlu örneklerin, ama çoğu kez de **katastrofik rezaletler** yaratan uygulamaların müellifidir. Bunlar, çoğu kez buldozerle ve iş makineleriyle, kimi durumda hoyrat bir müteahhit eliyle ve gerçekte tarihin korunması kaygısı hiç olmaksızın, hatta bazen tarihin beğenmedikleri dönemlerini gömmek ve tahrip etmek amacıyla, yapılan "korumalardır" (Ankara Gökçek Belediyesi'nin Hacıbayram ve Kaleiçi uygulamaları, İstanbul Sulukule ve çok daha fazlası vb.).

Bütün belediyeleri ve hepsinin yaptığı/yapmaya çalıştığı kentin tarihi bölümlerini koruma çabalarını, tümünden karalamak kuşkusuz çok yanlış olacaktır. Kendi yerel tarihlerine samimiyetle ve gerçek bir iyi niyetle, ayrımcılık ve şovenlik yapmadan yaklaşan belediyeler de vardır elbette. Bunların en taze olanlarından biri, Diyarbakır Belediyesi'nin **Ermeni Mahallesi**'ni- kilisesini onarmak için gösterdiği çaba sayılabilir.

Diyarbakir Surp Giragos Kilisesi.

Yerel üniversitelerin gelişmesi ve üniversitelerin kendi kentlerine olan ilgisinin artması, bazı kentlerde, koruma uygulamalarında yer almalarına neden olmaktadır. Şimdilik (bilebildiğim kadar) arkeolojik koruma çalışmaları daha yoğun olmakla birlikte (bazı durumlarda arkeolojik alanlar kentin içinde de yer almaktadır) kentte tarihi doku korumasına katkı, daha sınırlıdır.

Sivil toplumun vakıf kanadında iki vakıf, olağanüstü bir etki sahibi olmuştur: **Vakıflar İdaresi** (Genel Müdürlüğü) ve **ÇEKÜL Vakfı ve Tarihi Kentler Birliği**. Vakıflar İdaresi'nin adındaki "vakıftan" başka sivil olmakla ilgisi yoktur ve "devlet" sayılabilir ve çoğu kez, tek yapı ölçeğinde koruma sağlamaktadır.

ÇEKÜL ise bu alandaki en başarılı ve yaygın çalışma programı bulunan örgüt olmakla birlikte, önemini sürdürebilmek için devletle, her ilde valilerle ya da kaymakamlıklarla kısaca devlet bürokrasisiyle, birçok ölçekte işbirliği yapmak/iyi geçinmek zorundadır. Bu nedenle iktidarların ve devletin ideolojisi, ÇEKÜL'ün akademik katkılarına sızma ve belirleme şansını her zaman bulabilmektedir. Bununla birlikte ÇEKÜL'ün bu alandaki tek olumlu aktör olduğunu söylemek, yanlış olmayacaktır.

Meslek odalarının kentsel koruma bakımından rolü ise, uygulamadan çok, uygulamaları izleme ve eleştirme, kent toplumunu haberdar etme ve uyarma, yasal süreçleri kullanarak denetim sağlama vb. çerçevesinde düşünülebilir.

Mimar Sinan'ın eseri Valide Atik Külliyesi.

Yerel dernekler ya da tarihi çevreyi koruma inisiyatifleri ise, bazı durumlarda, genel iş birliğinin bir parçası olmakla birlikte, genellikle güçlü bir koruma aktörü sayılmaz. Çoğu kez, kenti “güzelleştirme”/“hemşeri”/“ekoloji” vb. dernekleri de, kentin bütünü ve tarihi kesimleri bakımından kaygı duyarlar ve önermek, izlemek ve kamuoyunu etkileyerek uygulamaları iyileştirmek, üyelerini (yoksul, kiracı, küçük esnaf vb.) korumak türünde çaba gösterirler. Ancak etkili bir caydırıcılık veya yaptırım sağlayabilmeleri oldukça zordur.

Bunun dışında, sivil toplumun örgütlenmesi, yerel inisiyatifler, mimarlık büroları/mimarlar ve kadın kuruluşları/kooperatifleri elbirliğiyle hem ekolojik dengeleri hem tarihsel çevreyi korumak hem de ekonomik kazanımlar elde etmek amacıyla birlikte çalışarak yaratılan **Kapadokya** örneği, çok amaçlı ve katılan bütün tarafların gönüllülüğü birlikteliğiyle, sürdürülebilir kazanımlar sağlamayı amaçlayan, farklı bir model sayılabilir. İlk sorulan soruya geri dönecek olursak, Türkiye, bunca deneyimine, örgütlenmesine ve bu alanda geliştirdiği yasal mevzuata rağmen, neden kentlere etkili bir koruma sağlayamıyor? Neden kentlerin tarihsel çevrelerinde yürümeye başladığımız zaman, **Ankara**'da **Antep**'de, **Kayseri**'de, **Urfa**'da vb. içimiz rahat etmiyor ve gördüğümüz korumasızlık ya da, koruma adına yapılmış rezaletler ve ihanet, önümüzü karartıyor?

Daha da önemlisi, bütün bunlar karşı bir şey yapabiliyor muyuz/ yapabilecek miyiz, iyi örnekleri geliştirebilecek miyiz?

Akın Atauz

